

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tiesa, kuri nesuteikia ramybės

Birželio 14-ąją minime 1941 m. trėmimų į Sibirą 75-metį. Minime, nes to pamiršti ne tik kad neįmanoma – tai pamiršti būtų nedovanotina. Ypač šiuo metu, kai melo imperija, at-sakinga už kraupius nusikaltimus žmoniškumui, to ir telaukia. Pa-miršk faktus, neieškok tiesos. Ir tau bus pateikta imperijos tiesa: būkite vergiškai dėkingi mums už tai, kad per amžius mes jus gel-bėjome, švietėme, kultūrino, statėme (iš tiesų – žudėme, trėmėme, naikino, niekinome, griovėme), būkite amžini mūsų vergai, ir visai nesvarbu, kokie – kultūriniai, ekonominiai ar ideologiniai. Nes mums reikia vergų. Laisvųjų mums nereikia.

Melui svarbiausia – vergystės dvasia. Baudžiauninko paklus-numas. Bandos vienmintystė. Štai kodėl laisvam žmogui nepake-liui su šia išsigimusia ideologija, su klastingu ir beširdžiu režimu, kurį jau ima smaugti jo paties melo kilpos. Juk melagis kada nors ima tikėti savo paties melu: gal jau ir regi jį kaip viziją, o gal grei-čiau – haliucinaciją.

Nenuostabu, kad lietuvių tremtys, kaip ir kitos skaudžios is-torinės datos, yra Rusijos režimo propagandos objektas. Jiems la-bai svarbu pateikti šią temą pagal *savo tiesą* (ši frazė man prime-na vienos žurnalistės vedamą laidą, kurioje irgi karaliauja *sava tie-sa*, nekreipiant dėmesio į faktus ir faktų nuoseklumą). Šiame nu-meryje apie tai prabyla knygos „Tremties vaikai“ sudarytojai ir lei-dėjai. Apie melo imperijos Europai skleidžiamą „tiesą“: kad lietu-viai į Sibirą nebuvo tremiami, o važiavo užsidirbti, vagonuose juos maitino, netgi medicinos seselė lydėjo...

Skamba kaip siaubingas absurdas, kai žinai tiesą – iš liudijimų, iš dokumentų, iš tremtį ištvėrusiųjų. Ir šitas Dievo keršto nusi-pelnantis melas sukrečia ne ką mažiau nei žiauri tremčių tiesa. Ir kam šis absurdas skirtas? Kad lietuviams – vargu bau, nebent ko-kiems naftalino prisirijusiems „vatnikams“, besiilgintiems baudžiauninko dalios. Rusams, kurių smegenys tiek prifarširuotos istorinės falsifikacijos, kad mielai suvirškina ir šitą?.. Norvegams, kurie išleido vienos iš tremties vaikų – Dainoros Urbonienės, mokytojos, gy-venančios Panevėžyje – atsiminimus ir sakėsi buvę jų sukręsti, nes jiems į galvą nebūtų atėję, kaip ir už ką galima tremti vaikus?..

Ne, ne jiems. Mančiau, kad šis absurdas skirtas pasaulio abejingiesiems – pasak Šv. Rašto, drungniesiems, kuriems tarnavimas Mamonai ir savas gerbūvis svarbesnis už tar-navimą tiesai. Jiems neįdomi istorija, juolab kitų tautų, neįdomi ir tų tautų kančia, troš-kimai ir lūkesčiai. Todėl ar reikėtų stebėtis, jeigu jie patikėtų tokiu melu – dėl savo pačių patogumo, dėl savo ramybės?.. O jeigu ir nepatikėtų, bet priimtų šitą melą – irgi dėl tos pačios ramybės?..

Kokios ramybės?.. Dėl ko jie gali būti ramūs?

Juk ir Šv. Rašte pabrėžta – nežinai tos dienos ir valandos, kai iš tavęs bus pareikalauta pasakyti Tiesą. Ką tada tu darysi, o abejingasai?.. Tu stovėsi greta melagio, nes būsi pa-našus į jį, ir kalbėsi galbūt tą patį, ką ir jis.

O tamstų klausysis ne tik Tasai, kurio valioje teisti karalius ir šio pasaulio viešpačius. Klausysis ir tie, kuriuos jūs apšmeižėte, suniekinote, apdergėte. Mažutis vaikelis, miręs ant ledjūrio kranto, bekrapštydamas išalusią duonos plutelę iš atmatų duobės. Tėvai, ku-riuos atskyrė nuo jų vaikų. Motinos, kurios turėjo palikti savo mirusius kūdikius tarp ge-ležinkelio bėgių, nes niekas neleido joms jų palaidoti.

Ši tiesa tokia baisi, o kančia tokia didelė ir nueinanti į amžius, kad joks melas neįstengs jos iškreipti. Tik nevalia būti drungnaisiais. Tik nevalia pamiršti...

Renata Šerelytė

Iš serijos „Lietuva tremtyje“. Tit Ary salos Apokalipsė I, Jakutija. Juozo Kazlauskio nuotr.

Labai svarbu suskaičiuoti aukas, jas apraudoti ir pagerbti, tačiau nei gedulas, nei viltis nėra tikri, kol nepasakome, kodėl keli šimtai tūkstančių žmonių neteko namų, buvo kankinami lageriuose ir žudomi. Antai armėnai visame pasaulyje nesiliauja siekę, kad 1915–1917 metų įvykiai pasaulio valstybių būtų pri-pažinti genocidu. Ukrainiečiai trokšta visos tiesos apie holodomoro priežastis. Lenkija spaudžia savo didžiuosius kaimynus Katynės tragediją pavadinti tikroju vardu. Ir tai nėra vien propagandinės kam-panijos ar politikos žaidimai. Jeigu tik praleidžiamas anas teisingumo ir atsakomybės matmuo, totalitari-nių režimų aukos, net ir pagerbtos paminklais bei atminimo dienomis, labai nesunkiai apauga banaly-be, įgauna „normalumo“ statusą arba išvirsta klaikio-mis Grūto parko grimasomis.

Julius Sasnauskas

Ištrauka iš esė „Apsėdimas“. Kn. *Pagaunama ir nepagaunama*. - Vilnius, Alma littera, 2013

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tiesa, kuri nesuteikia ramybės • 2-as psl. Dalia Grinkevičiūtė. Lietuviai prie Laptevų jūros • 3-as psl. „Draugo“ redakcijai. Kreipimasis • 4-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė. Stanislovo Kuzmos triumfo valanda • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Tolminkiemyje – lietuvių poezijos eilutės ir tautiškas šokis • 6 psl. Aldona Žemaitytė. Nakties tamsoj, vilties šviesoje • 7-as psl. Rita Škiudienė. „Ir stok už garbę Lietuvos“... (3) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Paminklas Simno mokykloms • Maskaliūnų dovana Lietuvai – orientalinės dailės kolekcija

Lietuviai prie Laptevų jūros

Ištrauka

Dalia Grinkevičiūtė

Į Šiaurę mus vežė apie tris mėnesius. Iš pradžių perpildytuose vagonuose, kur ne tik atsisėsti, bet ir pakeisti kūno padėtį buvo neįmanoma. Paskui baržomis Angaros upe, vėliau sunkvežimiais per negyvenamus miškus nuo Angaros iki Lenos. Vėl baržomis, jau Lenos upe tiesiai į Šiaurę. Ust Kutas, Kirenskas, Oliokminskas, Jakutskas, Kiusiūras, Stolbai. Ir vis tolyn ir tolyn į Šiaurę. Jau esame apie 800 km į šiaurę nuo poliarinio rato.

Retėjo, retėjo ir visai dingo miškai, paskui ir krūmai, nebėra gyvenviečių pakrantėse. Tai kurgi mus veža? Jau ir krantų nebesimato, kiek akys aprėpia – vanduo ir vanduo... Bangos didelės kaip jūroj.

Lenos žiotys. Laptevų jūra. Jaučiasi ledinis vandenyno alsavimas. Rugpjūčio pabaiga, o šalta tartum gilų rudenį.

Pagaliau sustojome. Prieš mus – negyvenama sala. Nieko nėra. Jokių žmogaus pėdsakų: nei namo, nei jurtos, nei medžių, nei krūmų, nei žolės – vien amžinu išalu sukaustyta tundra, pasidengusi plonu samanų sluoksniu. Ir kažkokios arktinės ekspedicijos įkalta medinė lentelė su užrašu, kad sala pavadinta Trofimovsku.

Nutiesė į aukštą salos krantą medinį lieptą ir liepė mums čia išsilaiptinti: keturiems šimtams lietuvių moterų, vaikų, senelių ir nedaugeliui vyrų.

Paskui iškrovėm iš baržos lentas, plytas, ir garlaivis apsisukęs skubiai nuplaukė atgal, nes artinosi žiema.

O mes pasilikome negyvenamoje saloje be pastogės, be šiltų rūbų, be maisto, visiškai nepasiruošę žiemojimui Arktikoje.

Beveik tuo pačiu metu į salą atvežė keletą šimtų suomių iš Leningrado apylinkių. Juos išvežė pagal tautinį požymį, nors jų tėvai ir protėviai gyveno tose vietose nuo neatmenamų laikų. Mirtis juos ėmė skinti pirmuosius.

Reikėjo skubiai pradėti statyti žemines, jurtas, barakus, nes žiema buvo čia pat.

Bet viršininkai, surinkę darbinęsius vaikus ir vyrus, neleido jiems ruošti pastogių, o išvežė į kitą salą žvejoti valstybei.

Tada mes, moterys ir vaikai, skubėdami ir kaip išmanydami ėmėme statyti iš plytų ir samanų barakus. Plėšėme rankomis nuo tundros amžino

Tremtinių miško darbų stovykla Valentinovka, Krasnojarsko kraštas

išalo samanas ir dėjome jas tarp plytų vietoj betono: sluoksnis plytų, sluoksnis samanų. Stogo barakas neturėjo – jį atstojo lentinės lubos, apdėtos samanomis su smėliu. Pro lubų plyšius pūgos metu pripustydavo sniego ir apnešdavo gulinčius ant narų žmones. Vienam žmogui ant narų buvo skirta 50 cm.

Tai buvo didžiulis ledo kapas: lubos apledijusios, sienos apledijusios, grindys – taip pat. Gulintiems ant narų dažnai prišaldavo prie sienos plaukai.

Lapkričio mėnesį prasidėjo poliarinė naktis. Nuo bado, šalčio, skorbuto ir kitų ligų ėmė mirti žmonės. Tada dar buvo galima išgelbėti visus. Lenos žiotyse, Laptevų jūros pakrantėse, Tumato, Bobrovsko, Sasylacko salose, už 100–120 km gyveno evenkai, kurie vertėsi žvejyba ir poliarinių lapių medžiokle. Jie turėjo žuvies atsargų, pakankamai šunų nartų, galėjo ir norėjo išsivežti žmones pas save į apšildomas jurtas, trokšdami padėti. Bet viršininkai neleido ir taip pasmerkę mus pražūčiai.

Grupė jaunuolių, suomių ir lietuvių, apie penkiolika žmonių, bandė pėsti per ledynus išsiveržti iš Trofimovsko pas evenkus, bet kelyje visi iki vieno žuvo: pasiklydo pūgoje ir sušalo. Iš jų atsimeu tik vieno jaunuolio pavardę – Zobiela.

Įpusėjus poliarinei nakčiai, mūsų barake Nr. 10 iš trisdešimties žmonių ant kojų laikėsi ir į darbą išeidavo tik

kelios moterys ir aš.

Mus siųsdavo už 7–10 km ieškoti tundroj užneštų iš Lenos aukštupio rąstų. Iškirdavome juos iš ledo ir įsikinkiusios į virvių pavalkus, veždavome į Trofimovską viršininkų butams ir kontorai apšildyti. Pasiimti į barakus nors vieną rąstgalį neturėjome teisės.

Sunkiausia būdavo užtempti roges su rąstais į aukštą ir apledijusį Trofimovsko salos krantą. Jėgų mes neturėjome, slydo kojos, apmuturiuotos apledijusiais maišais ir virvėmis. Nuo virvinių pavalkų ant pečių atsirasdavo iš pradžių kraujosrūvos, vėliau – žaizdos.

Kiti gulėjo ant narų sutinę iš bado arba jau nebegalėjo atsikelti dėl išsekimo ir skorbuto. Skorbuto sirgo visi be išimties. Jokių vitaminų mes negaudavome. Be skausmo trupėjo dantys, iš dantenų bėgo kraujas. Blauzdoose atsiverdavo neskausmingos negyjančios trofinės opos. Vaikščioti kas kart būdavo vis sunkiau dėl bendro silpnumo ir kraujo išsiliejimų į raumenis ir sąnarius. Atrodė, kad dešimtys peiliukų ar adatų susmaigstyta į blauzdas, kiekvienas žingsnis kėlė skausmą, o iš ryto ir atsistoti būdavo sunku. Tik ant pirštų galų. Dažniausiai skorbutas paliesdavo kelio sąnarius. Dėl smarkių kraujo išsiliejimų į juos kojų jau neįmanoma būdavo ištieti.

Tad ir likdavo žmogus gulėti ant narų sulenktomis kojomis, didžiuliais pamėlynavusiais fluktuojančiais są-

nariais. Po to dažnai sekdamo viduriavimas.

Kartą, kai atvilkome roges su rąstais, mus pašaukė į kontorą. Išsikinkėme iš virvių ir suėjome į vidų. Mums pasakė, kad gausime atlyginimą už pusę mėnesio. Visos gavome po vieną trijų rublių banknotėlį (dabartiniais pinigais 30 kp). Čia pat viršininkas Travkinas pradėjo mums prakalbą: „... reikia prisidėti prie šalies gyvybės, reikia aukoti ginklams...“

Iš anksto jau buvo sudarytas sąrašas ir prie kiekvienos pavardės buvo nurodyta suma – 3 rb. Beliko tik pasirašyti.

Prieš mus stovėjo sotus ir išpuoselėtas ponas, elegantišku kiteliu iš amerikoniško diagonalo, šiltu ir lengvu kailiniu apavu, išsiilsėjęs, švariai nusiskutęs, kvepiantis odekolonu, rausva veido spalva.

Jis kalbėjo lengvai ir sklandžiai, kaip apie menkniekį, kalbėjo tarsi nematydamas prieš save vos besilaikančių ant kojų leisgyvių žmogystų vaško geltonumo veidais, įdubusiomis akimis, skaraluotų ir utėlėtų, laikančių rankose tuos nelaimingus 3 rb., taip sunkiai uždirbtus. Kalbėjo lyg nesuprasdamas, kad be jų nenupirksim net duonos davinio. Mes pasirašėm ir kiekviena padėjom atgal savo banknotėlį.

Barakų ligoniai prašė vandens. Reikėjo tirpinti ledą ir sniegą. Malkų nebuvo. Todėl dažną vakarą aš sėlindavau į lentų sandėlį, pavogdavau porą lentų ir šliauždama vilkdavau jas į baraką. Sukapodavau. Užkurdavome „barabaną“ (pusė geležinės statinės), užvirindavome vandenį, pašildydavome ligoniams plytas prie kojų, džiovindavome apavą ir veido aprišalus.

Kūrenant kartais nuo lubų imdavo varvėti, ir paskui ant apklotų susidarydavo ledinė plutelė.

Buvo 1942 m. Kūčios. Ant narų tinusiomis kojom ir veidu, net akių nesimatė, gulėjo be sąmonės mano Motina. Šlapinosi Ji beveik vienu krauju. Tai buvo grėsmingas, ūmus inkstų uždegimas. Gulėjo ant maišo, prikimšto medžio drožlių. Apkabinusi Ją, šildžiau savo kūnu, maldavau ne-

Tremtinys Juozas Eidukaitis vadelioja šunų kinkinį. Bykov Mysas, Jakutijos ASSR, XX a. 6-asis dešimtmetis

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

mirti, prisiečiau, kad parvešiu Ją į Lietuvą. Visomis savo dvasios jėgomis meldžiau Dievą padaryti stebuklą, neleisti Jai čia numirti. Ji negirdėjo, kaip į užpustytą mūsų baraką pralindo lavonų vežiotojai ir paklausė, kur Grinkevičienės lavonas.

Paskui mane nuvedė į teismą.

Prieš dvi dienas, kai aš atsivilkau dvi pavogtas lentas, jas sukapojau ir užkūriau ugnį, į baraką įlindo du viršininkai: Sventickis ir Antonovas. Pagal lentų pėdsakus sniege jie lengvai surado vagį. Surašė aktą ir perdavė mane teismui.

Teismas vyko gretimam barake. Buvo stalas, uždengtas raudona medžiaga. Ant jo degė žvakės. Kaltinamųjų suole sėdėjome septyni. Penki už lentas, du – už duoną: vienas – Platinskas, antras – Albertas Janonis, Kauno dramos studijos studentas iš Šiaulių.

Alberto motina Janonienė, mirdama iš bado, maldavo sūnų nors trupinėlio duonos, ir Albertas su Platinsku naktį įlindo į kepyklą. Viskas būtų pasibaigę laimingai, jeigu jie, paėmę kiek duonos, būtų grįžę į baraką. Gal ir motina nebūtų mirusi iš bado. Bet pajutę duonos kvapą, vaikinai neišlaikė ir puolė prie jos. Bevalgymu nusiilpo ir neteko sąmonės. Ten juos rytą ir atrado begulinčius.

Dėl lentų kaltinamieji aiškinosi įvairiai. Pirmasis sakė, kad ją nešė mirusio vaiko karsteliui padaryti, kiti tvirtino jas radę. Aš kaltinamųjų suole sėdėjau paskutinė.

Karo meto teismas greitas. Per pusvalandį teisėjas apklausė šešis ir kreipėsi į mane, ar prisipažįstu vogusi lentas, t. y. socialistinę nuosavybę.

– Taip, vogiau.

– Galbūt jus kas iš suaugusiųjų pasiuntė? Pasakykit – kas, ir jūsų neteisime.

– Manęs niekas nesuntė.

Teismas išeina pasitarti. Mes, septynetas, laukiame nuosprendžio. Niekas negalvoja apie bausmės dydį, nes tai neturi jokios reikšmės. Metai ar dešimt metų – vienas ir tas pats. Į lagerį Stolbuose varys per sniegynus 50 km. Visiems aišku, ir teisėjams taip pat – nė vienas iki ten nenueis. Bet kokio bausmė – mirties bausmė. Mamytė turbūt jau mirusi. Galas kančioms visai arti.

Nuosprendis: už duoną Albertui Janoniui ir Platinskui – po trejus metus. Už lentas – visiems po metus. Mane išteisinti už prisipažinimą. Kodėl taip? Jie gynėsi, norėjo dar išlikti, bet eis mirti, o mane paliko. Kam? Grįžtu į baraką. Šalta, tamsu. Žukienė uždega balaną, pamatau stebuklą: Mamytė pradeda atgauti sąmonę. Nėra vandens. Vėl išeinu į sandėlį vogti lentų. Šviesi, nuostabi Kalėdų naktis.

Po keleto dienų visus nuteistuosius ir tuos, kuriuos dar teisė kitą dieną, išvarė ginkluoti sargybiniai. Netrukus pakilo ir įsisiautėjo pūga. Laikėme juos žuvusiais. Bet kitą dieną du grįžo: Riekus (ūkininkas iš Seirijų) ir šešiolikmetis berniukas Beria Charašas iš Kauno su nušalusia ranka. Abu buvo nuteisti už lentą. Riekus visas apledėjęs, vos gyvas krito barake ant grindų ir ėmė raudoti: „O Kristau, Kristau, nejaugi tavo kryžius buvo toks sunkus?“

Jis papasakojo, kai pakilo pūga, žmonės neteko orientacijos. Sargybiniai numetė šautuvus ir ėmė glaustis prie suimtųjų. Nusprendė grįžti, bet nesusigaudė, kurioj pusėj Trofimovskas. Kiekvienas rodė vis kitą kryptį.

1941 metai. Lietuviai tremtiniai žvejoja Laptevų jūroje

Taip ir nuėjo per pūgą kiekvienas savo kryptimi. Žuvo visi vienuolika nuteistųjų ir sargybiniai. Pavasarį, kai nešė ledus, pamatėme jų lavonus, plaukiančius ant ledo lyčių į Laptevų jūrą.

Tarp šių žuvusiųjų buvo jaunuoliai Dzikas ir Lukminas Bronius nuo Kėdainių. Jie taip pat, kaip ir Janonis su Platinsku buvo nuteisti už duoną, tik tai kitą dieną. Jų istorijos panašios, tragiški likimai vienodi. Išbadėję jaunuoliai Dzikas ir Bronius Lukminas bandė gauti parduotuvėje antrą kartą keletą šimtų gramų duonos. Duonos jiems nedavė, tik stipriai sumušė ir perdavė teismui. Ir sumokėjo jie už tą NESUVALGYTĄ duoną savo gyvybėmis...

Nušalusi Bėrios ranka pajuodo, audiniai nekrozavo. Jis kankinosi kelias paras ir verkė: „Už ką man nupjaus ranką?..“ Kai pūga nurimo, su šunimis jį išvežė į Tikso uostą. Ten jam ir amputavo ranką iki peties. Tokia buvo lentos kaina.

Nuo 1942 m. gruodžio lavonams vežti jau prireikė dviejų brigadų. Kiekvienoje dirbo po du žmones: Abromaitienė Malvina, mokytojo žmona nuo Merkinės, Marcinkevičienė Alina, Petrauskas, mokytojas nuo Šiaulių, Dundulienė, Lietuvos kariuomenės pulkininko žmona, Abromaitis Jonas, mokytojas, Vitkevičius Steponas iš Šiaulių (mirė iš bado), Tamulionienė Teofilė, Tamulevičius, Lietuvos kariuomenės kapitonas iš Marijampolės, Tautvaišienė, švedė (apie 1956–1957 m. išvyko į Švediją). Patys vežiotojai buvo labai išbadėję ir nusilpę, todėl pririšdavo prie lavonų kojų virvę ir bendromis jėgomis traukdavo jį iš barako. Paskui mirusiuosius dėdavo ant rogių ir, įsikinkę į virves, veždavo keletą šimtų metrų toliau nuo barako. Ten lavonus išversdavo į bendrą krūvą. Sienų leduose likdavo prišalę mirusiųjų plaukai.

Kai mirė Gamzienė, pas ją po rūbais, ant krūtinės, buvo likęs nedidelis duonos gabalėlis. Traukiant mirusiąją nuo narų, vienas žmogus jį pastebėjo, išsitraukė duoną ir, skubiai apibraukęs utėles, ją čia pat suvalgė. Tebūna pasmerkta ir tesulaukia savo teismo budeliai, privedę žmones iki tokio stovio.

Kartą viena moteris, mokytojo žmona, rado prie viršininko Sventickio namų išpiltą jų naktinį kibirą. Tarp mėšlų ji pastebėjo duonos gabalėlį. Moteris atsiklaupusi išsikrapštė išalusią į išmatas duonelę ir ją suvalgė.

Jei sausdavo pūga, mirusieji po keletą dienų išgulėdavo ant narų šalia gyvųjų.

Daniliauskienė, Marijampolės gimnazijos direktoriaus žmona, mirusi tris paras gulėjo šalia savo sūnaus Antano ir kitų, kurie jau nesikėlė. Vienas barakas buvo po sniegu. Į jį patekti buvo galima tik šliaužiant siauru

sniego urvu žemyn. Abromaitienė M. paprašė sūnaus Antano paieškoti kokios nors skarytės parišti mirusiai Mamytei veidą. Bet jis pats gulėjo su-trauktomis kojomis dėl gausių kraujo išsiliejimų į kelio sąnarius ir negalėjo atsikelti. Kai mirusią Daniliauskienę virve už kojų traukė iš barako pro siaurą sniego skylę į viršų, Antanas šaukė iš paskos: „Dovanok, brangi Mamyte, kad negaliu tavęs palydėti...“

Mūsų barake mirusi Atkočaitienė, spaustuvininko žmona iš Kauno, taip pat išgulėjo ant narų šalia gyvųjų keletą dienų.

Kai Tit Aruose mirė Matulis (iš Kauno), žmona savaitę tai slėpė, gulėjo šalia vyro lavono, kad gautų jo duonos davinį. Bet netrukus ir ji mirė iš bado.

Lietuvos žemės ūkio akademijos rektorius profesorius Vilkaitis buvo paskirtas sargu. Išsekęs nuo bado, profesorius susmuko ant statinių ir nu-

mirė. Žmonės, gerbdami profesorių, kurio vardas buvo žinomas ir už Lietuvos ribų, padarė jam karstą. Bet po savaitės karstas dingo, ir profesorius gulėjo su visais bendrojo krūvoj. Profesoriaus žmona p. Vilkaitienė dėl sunkių dvasinių išgyvenimų susirgo. Mirė vėliau. Sūnus ir duktė liko gyvi.

70 metų senelis Marcinkevičius (nuo Verstainių), jausdamas artėjančią mirtį, prašė: „Abromaitiene, dukrele mano, palaidok mane kaip nors, kad šunės ir baltosios lapės netasytų mano kaulų, o jei grįši į Lietuvą, pasakyk, kad mirėme mes čia iš bado...“

Bobrovske buvo keliasdešimt tonų šaldytos žuvies. Ji būtų išgelbėjusi nuo bado mirties visus Trofimovsko tremtinius lietuvius ir suomius. Bet viršininkai jos žmonėms nedavė, geriau supūdė. 1943 m. vasarą ją visą suvertė į Laptevų jūrą.

Kartą į mūsų baraką atėjo du žmonės: vyras ir moteris. Rankose kiekvienas turėjo ryšulėlį. Buvo tamsu, ir jie paklausė, ar yra barake vaikų. Vaikų buvo. Kai jų akys priprato prie tamsos, jie pamatė pirmąjį: ant grindų gulėjo miręs iš bado ir skorbuto dešimties metų Jonukas Barniškis iš Marijampolės. Pasisakė, kad jie leningradiečiai. Leningrade iš bado mirė jų vienintelis sūnelis. Šiandien jo mirties metinės. Prisimindami jį, nelaimingieji tėvai surinko savo 3 dienų duonos davinį ir atnešė badaujančioms lietuvių vaikams.

Iš po skudurų krūvos tiesėsi išdžiūvusios nuo bado vaikų rankutės, ir leningradiečiai į kiekvieną dėjo po gabalėlį duonos. Mažasis Leningrado blokados kankinėlis po mirties tiesė pagalbos rankutę savo žūstantiems bendraamžiams. □

„Draugo“ redakcijai Gerb. laikraščio leidėjai!

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos (LPKTS) valdyba prašo Jūsų padėti mums kilniame darbe: norime atspausdinti ir išplatinti Europos Sąjungos valstybėse, taip pat JAV, Kanadoje mūsų leidžiamos knygų serijos „Tremties vaikai“ angliškąjį variantą. Jau esame išleidę tris serijos knygas, kuriose pasakojama apie mažųjų Lietuvos tremtinių kančias Sibire 1941–1958 metais. Knygose aprašyta du šimtai šeimų, kurias tolimoje šiaurėje lydėjo mirtys, badas bei ten gyvenusių tūkstančių lietuvių vaikų kančios. Angliškam variantui parinktume charakteringas tam laikmečiui istorijas, kad skaitytojai suprastų, kaip okupantai naikino mūsų tautą.

Taip pasielgti mus skatina tai, kad Europoje kyla ciniška rusiškos propagandos banga, jog pokario tremtis buvo civilizuota, lietuvių šeimos vyko į Sibirą traukiniais prižiūrimos medikų, su organizuotu maitinimu, pienu kūdikiams, be to, šeimoms buvo mokami dienpinigiai. Tarsi dauguma ten važiavo savo noru užsidirbti.

Deja, Lietuvoje išversti 500 puslapių knygą į anglų kalbą kvalifikuotai, profesionaliai, kad nebūtų gėdą ją pasiūlyti užsieniečiams, nelengva, be to, mums finansškai per sunku. Tad ieškome pagalbos tarp Amerikos lietuvių, tu, kuriems anglų kalba yra gimtoji. Laukiame tam darbui atlikti Fondų paramos, laikraščių leidėjų supratimo. Pageidautume, kad su Jūsų pagalba sugebėtume vertimą (talkininkas gali išversti tik knygos dalį) atlikti iki šių metų pabaigos, atsiųstume tekstus lietuviškai kompiuteriniame variante. Knyga turėtų pasirodyti kitais metais.

Ačiū už pagalbą. Norėtume, kad Jūs savo laikraštyje paskelbtumėte šią žinią nemokamai ir tarpininkautumėte gavus tautiečių pasiūlymų.

LPKTS valdybos pirmininkė Rasa Bumbulienė, mūsų el. adresas laisve@kovaz.net arba tremtins.redakcija@gmail.com

Kaunas, 2016 metų birželio 1 diena

Stanislovo Kuzmos triumfo valanda

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

Šių metų birželio 3-oji buvo skulptoriaus Stanislovo Kuzmos triumfo diena. Pagaliau, po kone trijų dešimtmečių, įsikūnijo jo mintis sukurti paminklą Gydytojo Pašaukimui, Santariškių klinikinės ligoninės gydytojams, apskritai medikų bendruomenei. Žmonėms, kurie dešimtis kartų gelbėjo jo gyvybę ir keiliais dešimtmečiais pratęsė jo gyvenimą... O tai buvo daug: daug kūrybos, papuošusios pirmiausia Juknaičius, Vilnių, vėliau, jau Atgimimo ir Lietuvos laisvės metais – bažnyčias įvairiose Lietuvos vietovėse.

Skulptūrinė Stanislovo Kuzmos kompozicija „Lozoriau, kelkis“ Algirdo Kuzmos nuotr.

Dar 1989 metais S. Kuzma sukūrė maketą figūrinės skulptūros, kurios biblinis siužetas labai tiksliai nusakė kūrinio idėją. „Lozoriau, kelkis“ – chrestomatinė istorija iš apaštalų gyvenimo, aprašyta evangelijose. Istorija, kaip Jėzus, vaikščiodamas po Galilėją, priėjo savo bičiulių Lozoriaus, Marijos ir Mortos namus ir išgirdo skaitingą verksmą. Lozorius mirė ir štai jau kelios dienos guli kape. „Neverkite, – pasakė Jėzus ir ištare likiminius žodžius: ‘Lozoriau, kelkis’ ”.

Kone trijų metrų aukščio skulptūroje ligonio, jo artimųjų ir gydytojo santykis išreiškiamas per evangelinę istoriją, kuri transformuota kaip gydytojo ir ligonio savitarpio pasitikėjimo, paguodos bei vilties metafora. Tobulai sustyguota šviesaus granito ir bronzos (galvos, rankos) kompozicija: trijų figūrų – Jėzaus, Lozoriaus ir Angelo – skulptūrinė grupė net skamba nuo įtampos. Ją kuria įstrižainių ir vertikalių linijų dermė. Lozoriaus (ligonio) desperatiškai tiesiama ranka Jėzaus (gydytojo) širdies link, palydimasis Angelo rankų judesys... Atviri Jėzaus delnai suteikia ligoniui viltį bei ramybę. Įstri-

žainės sudaro du persikryžiuojančius trikampius, kuriems gyvybę įpučia išraiškinga veidų ir rankų plastika, granito ir bronzos, dviejų kilnių medžiagų, tarpusavio įtampa, išlaikant skulptūrinės kompozicijos proporcijų ramybę ir iškilnų didingumą.

Stanislovas Kuzma buvo tikintis menininkas. Jo santykis su Absoliutu pagrįstas ne mechanišku tikėjimo išpažinimu, o giliu filosofiniu turiniu. Gydytojai buvo jo bičiuliai nuo pat jaunystės, kai jaunam menininkui išgelbėjo gyvybę, pakeisdami du širdies vožtuvus. Bet Stasys (tokią vardo santrumpą vartojo jo artimieji ir bičiuliai, ji teikė jo atvirai mąsliai asmenybei skaidrios šilumos) visam gyvenimui liko gydytojų pacientu. Medicinos mokslo pažangos ir gydytojų meistriškumo dėka jis galėjo kurti, mąstyti ir suprasti daug gyvenimo paslapčių, kurios išsipildė kūryboje. S. Kuzma buvo ne tik skulptorius *par excellence*, bet ir menininkas filosofas, jį domino gyvenimo universalumo idėja.

S. Kuzmos talentas ir kūrybinė praktika brendo nuolat galynėjantis su liga. Bičiulystė su gydytojais skatino gilintis į Gydytojo pašaukimą. O legendinis profesorius Algimantas Marcinkevičius davė jam impulsą sukurti paminklą gydytojams, dirbantiems ligoninėse, kur daug kančios, sielvarto, bet sykiu ir daug vilties. 1989 metais sukurta maketą – trifigūrę kompoziciją – Stanislovas Kuzma padovanojo Santariškių klinikoms, tapusioms kone antraisiais jo namais. Stasys buvo paskaičiavęs, kad beveik penkerius su puse savo gyvenimo metų praleido ligoninėse, kur buvo operuojamas, gydomas, reabilituojamas.

Daugiau kaip dvidešimt metų praėjo belaukiant skulptoriaus idėjos įkūnijimo. Stanislovo Kuzmos mirtis 2012 metais buvo dvasilis sukrėtimas ne tik jo artimiesiems, bet ir jį gydžiusiems chirurgams. Bet... Dievui nėra negalimų dalykų. Būtent tada Labdaros ir paramos fondas „Vilniaus universiteto prof. Algimanto Marcinkevičiaus mokinių klubas“ ėmėsi misijos įgyvendinti jo sumanymą po jo mirties ir visiems regimu pavidalu įprasminti gydytojų darbą. Fondo steigėja ir koordinatore Marija Virketienė, fondo vadovas prof. Sirvydis, visa fondo valdyba idėjo daug pastangų ir energijos, skatindami visuomenę paremti skulptūrinės kompozicijos (architektas Rolandas Palekas) pastatymą Santariškių klinikų vidiniame kiemelyje. O Stanislovo Kuzmos sūnus Algirdas, taip pat skulptorius, tęsė tėvo pradėtą darbą. Tęsė su tokia meile ir atsakomybe, kad kūrinys sukrečia kiekvieną, pamąčiusį šį didingą skulptūroje įamžintą simbolį.

Skulptūrinė kompozicija „Lozoriau, kelkis“ verta Vatikano muziejaus ir kitų pasaulio garso muziejų... Renkant lėšas šio išpūdingo kūrinio įgyvendinimui, į medikų bendruomenės, Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų administracijos, fondo „Vilniaus universiteto prof. Algimanto Marcinkevičiaus mokinių klubas“ ir skulptoriaus šeimos rūpestį jautriai atsiliepė ir didelės bendrovės, ir pavieniai žmonės. Geru žodžiu čia de-

rėtų paminėti uždaras akcines bendroves „Švytėjimas“, „Interlux“, „Baltic Petroleum“, „Pro Medical Baltic“, „Grafija“, akcinę bendrovę „Anykščių kvarcas“, asociaciją „Lietuvos keliai“, Lietuvos paštą, Lietuvos olimpinį komitetą, Šv. Ignaco Lojolos kolegiją, Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją. Taip pat ir pavienius mecenatus, kaip Valentinas Milaknis, Algirdas Tupčiauskas, Mindaugas Kuzminskas (jis atsiliepė iš tolimosios Aliaskos ir paaukojo skulptūrai didelę pinigų sumą), Irena Žukauskienė, Aleksandras Laucevičius, Vaclovas Jurkuvėnas bei daugelis kitų.

Skulptūros „Lozoriau, kelkis“ atidengimo iškilmėse dalyvavo ir iškilmingomis kalbomis skulptūrą inauguruvo Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė, VUL Santariškių klinikų generalinis direktorius prof. Kęstutis Strupas dailėtyrininkė dr. Ramutė Rachlevičiūtė, fondo „Vilniaus universiteto Algimanto Marcinkevičiaus mokinių klubas“ vadovas prof. Vytautas Sirvydis. Skulptūrą pašventino vyskupas Arūnas Poniškaitis. O muzikinė dalis – išpūdingas saksofonininko Petro Vyšniausko atliktas improvizuotas skulptūros pašlovinimas, vilniškės Dievo Gailestingumo šventovės ansamblio lotyniškos giesmės, pradėjusios ir pabaigusios iškilmes, sukūrė mistišką, nepakartojamą atmosferą.□

FEDERICO GARCIA LORCA

APLEISTIS

Dieve mano, atėjau su klausimų sėkla!
Ją pasėjau, o ji nesudygo.

(Po mėnuliu svirplys čirpia.)

Dieve mano, atėjau su atsakymų žiedlapiais,
bet jų nenuplėšia vėjas!

(Sukasi vaivorykštinis žemės apelsinas.)

Dieve mano, Lozorius esu!
Mano kapas, aušros užlietas,
man į vežimą įkinko juodus kumeliukus.

(Ant lyriško kalno mėnulis leidžias.)

Dieve mano, atsisėsiu be klausimo ir su atsakymu!
Žiūrėsiu, kaip šakos linguoja.

(Sukasi vaivorykštinis žemės apelsinas.)

Nuo dabar

Pasakykit mano bičiuliams,
kad numiriau.

(Po virpančiais medžiais vanduo nepaliauja giedojęs.)

Pasakykit mano bičiuliams,
kad numiriau.

(Kaip topoliai vingiuoja skambesio šilką!)

Pasakykit – mano akys paliko atmerkto
ir veidą man pridengė nemirtinga dangaus nosinaitė.

Ak!
Ir iškeliauvau be duonos į savo žvaigždę.

Vertė Juozas Mečkauskas-Meškela

Tolminkiemyje – lietuvių poezijos eilutės ir tautiškas šokis

Algis Vaškevičius

Du iš eilės šeštadienius Karaliaučiaus srityje, Kristijono Donelaičio muziejuje Tolminkiemyje skambėjo lietuviška poezija. Priešpaskutinį mėnesio šeštadienį čia vyko „Poezijos pavasario“ renginiai, o paskutinįjį surengta įspūdinga Karaliaučiaus krašto vaikų literatūrinė-muzikinė šventė „Svečiuose pas K. Donelaitį“, kurioje dalyvavo apie 150 šio krašto vaikų, o renginį rėmė ir Čikagos Mažosios Lietuvos lietuvių draugija.

Tradicinis „Poezijos pavasaris“ šiemet ir vėl iš Lietuvos užsuko į Tolminkiemį. K. Donelaičio muziejuje eiles skaitė Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas Antanas A. Jonynas, taip pat poetas Kornelijus Platelis, Karaliaučiaus krašto rašytojų sąjungos pirmininkas Borisas Bartfeldas ir kiti svečiai. Muziejus dabar remontuojamas, jo viduje šalta, bet poetinis žodis sušildė apie 60 renginyje dalyvavusių svečių širdis.

Į tradicinę šventę „Svečiuose pas K. Donelaitį“ paskutinįjį pavasario šeštadienį susirinko daugybė įvairaus amžiaus vaikų. Tai jiems puiki galimybė parodyti, ką išmoko per metus, kaip sekasi mokytis jiems tikrai sunkios lietuvių kalbos. Tolminkiemyje nuo pat ryto šurmuliavo vaikai, o jų pasiklausyti atvyko nemažai svečių ir iš Rusijos, ir iš Lietuvos. K. Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus atstovai dar iki šventės supėjo sutvarkyti muziejaus aplinką – nušienavo žolę, išravėjo gėlynus, pasodino naujų gėlių, sutvarkė šalia bažnyčios esančias kapinaites.

Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas, sveikindamas susirinkusius, pabrėžė, kad ši šventė kasmet pritraukia daug dalyvių, vaikai jai ruošiasi ir labai jos laukia, o šventę remia ir Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija, užsienio reikalų ministerija bei Čikagos Mažosios Lietuvos lietuvių draugija, kurios parama itin džiaugiamasi.

Susirinkusius pasveikinusį Lietuvos generalinio konsulato Karaliaučiuje kultūros atašė Raminta Gecevičienė pasidžiaugė, kad Tolminkiemis gyvas, čia skamba poezija, lietuviškas žodis, lankosi žmonės. „Aš žinau, kad lietuvių kalba ne tik labai graži, bet ir labai sunki jums išmokti, bet tos pastangos tikrai duoda gerus rezultatus. „Metai“ yra sudėtinga poema, ir galite didžiuotis, kad ji gimė čia, kur vaikščiojo poetas, kur jis gyveno ir kūrė, kur gyvi jo personažai“, – sakė diplomatė.

K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius pasidžiaugė, jog „Poezijos pavasario“ Tolminkiemyje renginio metu čia viešėjo ir Baltarusijos Gardino lietuvių draugijos „Tėvynė“ atstovai, kuriems tas apsilankymas paliko neišdildomus įspūdžius. Jis pabrėžė, kad tokie susitikimai labai svarbūs ir reikalingi, o krašto lietuvių kalbos mokytojus ragino ir toliau negailėti jėgų mokant jaunąją kartą kalbėti lietuviškai.

„K. Donelaitis paliko mums puikius kūrinius, o šiandien Donelaičiu esame mes visi. Į Tolminkiemį prieš savaitę buvo atvykęs studentas baltarusis, kuris pats savo noru išmoko lietuviškai ir čia padainavo grupės „Hiperbolė“ dainą. Mus jungia bendra kalba, bendra kultūra, ir to negalime pamiršti“, – sakė pirmininkas.

K. Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus pirmininkė Izolina Lingienė pasidžiaugė, kad pavyko ir sutvarkyti muziejaus aplinką, ir atsivežti dainininkų, kurie pajavairino šią ypatingą šventę. Ji nudžiugino vaikus, padovanojusi jiems saldžių prizų – Šiaulių „Rūtos“ fabrike pagamintų saldainių.

Šventinius pasirodymus pradėjo Tilžės (Sovetsko) trečiosios vidurinės mokyklos ir vaikų kūrybos namų atlikėjai, skaitė lietuvišką poeziją. Kiekvienas iš šventės dalyvių buvo pasipuošęs ženkleliu su K. Donelaičio atvaizdu. Daugybės plokščių sulaukė Gumbinės (Gusevo) vaikų folkloro ansamblio „Nadrūvėlė“ nariai, taip pat vaikai iš Romovos (Gurjevsko).

Įspūdingai po K. Donelaičio bažnyčios skliautais skambėjo daina „Sėjo sesutė rūteles, kad Lietuvėlė būtų žalia“, lietuviškai skaitomos rusų poetės Anos Achmatovos eilės, taip pat Justino Marcinkevičiaus, Anzelmo Matučio eilėraščiai. Karaliaučiaus

Jaunieji atlikėjai dainavo ir deklamavo lietuviškai

ketvirtosios vidurinės mokyklos mokiniai paruošė net kelis pasirodymus, o jiems skaitant Maironio „Oi neverk, motušėle“ bei Bernardo Brazdžionio „Nemuno tėvynėje“ ne vieno iš Lietuvos atvykusio vyresnio svečio akyse žibėjo ašaros...

Įspūdingai pasirodė ir Karaliaučiaus 35-ojo licejaus ir sekmadieninės lietuvių mokyklos, Ragainės (Nemano) antrosios vidurinės mokyklos, Įsruities (Stalupėnų) vaikai, deklamavę Algimanto Baltakio, Juozo Erlicko, Janinos Degutytės eiles. Puikią programą parodė ir Eitkūnų (Černyševskoje) folkloro ansamblis „Liepona“, taip pat Kranto (Zelenogradsko) progimnazijos jaunieji atlikėjai. Pilkalnio (Dobrovol'sko) vaikų folkloro ansamblis „Malūnėlis“ renginiui baigiantis sužavėjo visus savo narių gausa ir balsais, o programą baigė svečiai iš Lietuvos – K. Donelaičio kūrybą skaitė Šiaulių dramos teatro aktorius Vladas Baranauskas, dainavo šio miesto kamerinio choro „Bičiuliai“ nariai.

Beveik dvi valandas vykusį šventę užkrėtė visus gera nuotaika, vaikams negailėta pagyrimų ir plokščių, jų mokytojams įteikti diplomai, atminimo dovanos. Pasak A. Bartniko, nuo mokytojų labai daug priklauso, ko išmoksta vaikai, kiek jiems brangi ir reikalinga lietuvių kalba.

„Žinoma, viskas priklauso nuo šeimos, nuo tėvų, ar jiems svarbu, kad vaikai mokytųsi lietuviškai. Dauguma vaikų yra iš mišrių šeimų, kur tėvas yra lietuvis, o motina – rusė ar atvirkščiai, nors čia pasirodė ir vaikai iš šeimų, kur abu tėvai rusai, bet jie nori, kad vaikai mokėtų lietuviškai. Metams bėgant, vaikų, kurie mokosi lietuvių kalbos, nema-

Tolminkiemyje surengta įspūdinga šventė.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos.

žėja, ir tai džiugina“, – pasakojo „Draugui“ Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos vadovas A. Bartnikas.

Jis labai džiaugėsi ta parama, kuri jau nemažai metų yra gaunama iš Čikagoje veikiančios Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos. Mokytojai rengia projektus, kuriems finansuoti gauna pinigų ir gali įgyvendinti savo idėjas.

„Parama iš lietuvių Čikagoje mums yra labai svarbi ir reikalinga. Anksčiau daug padėjo buvęs draugijos vadovas šviesios atminties Vilijus Trumpjonas, dabar nuolat jaučiame draugijai vadovaujančio kunigo Valdo Aušros rūpestį. Ši Čikagos draugija paremia ir mūsų šventes, ir vasaros stovyklas, ir vaikų keliones į Lietuvą bei po Karaliaučiaus kraštą. Ryšį su draugija palaikome per jos atstovą Šiauliuose Joną Glinskį. Esame paskaičiavę, kad per metus ta parama iš Amerikos vidutiniškai sudaro apie 5-8 tūkstančius dolerių“, – sakė A. Bartnikas.

Nors vietos valdžia ne visada būna geranoriška lietuvių kalbos mokymuisi, bet bendros mokytojų ir vaikų pastangos duoda rezultatus. Dabar vaikai jau laukia vasaros, kai rugpjūčio pirmąsias dvi savaites jiems bus surengta lietuvių kalbos stovykla. Anksčiau ji vykdavo Karaliaučiaus krašte, bet šiemet bus surengta Lietuvoje, Šventojoje – čia daugiau kaip dvi dešimtys vaikų dvi savaites stasys smėlio vaidinimą, skirtą šiemet minimoms Liudviko Rėzos 240-osioms gimimo metinėms. □

Nakties tamsoj, vilties šviesoje

Aldona Žemaitytė

Tikrų tikriausios moralinės sutemos tada gaubia Lietuvą, kai vienas po kito pasipila skandalai. Ir jie atsiranda vis dėl to paties: dėl „velnio išmislo“ – pinigų. Sakoma, kad alkoholis yra velnio išmislas. Bet dar pavojingesnis, man regis, yra pinigų ir turto troškulys – nepasotinamas, gundantis ir gimdantis gobšumą bei kitas didžiąsias nuodėmes. Dar nenutilo istorijų apie Viktoro Uspaskicho „juodąją buhalteriją“ atgarsiai, o jau iškilo nauja Lietuvos nelaimė: liberalų, į kuriuos dėjo viltis jaunoji Lietuvos karta ir kurie dėjos pateptaisiais, atėjusiais kurti naujos, modernios Lietuvos, „juodoji buhalterija“.

Kas mums yra V. Uspaskichas, svetimtautis, kurio viena koja Lietuvoje, kita Maskvoje. Bet klaipėdiečiai lietuvačiai vaikinai, atrodę tarsi naujosios Lietuvos žiburiai, vedliai į pasiturinčią valstybę, kurioje vietos būtų visiems: ir turtingiems verslininkams, ir skurstantiems kaimų senoliams... Vienu STT kojos spyriu, tarsi vienu šūviu, buvo atvertos durys į pragarą, kuriame laukia Liuciferio glėbys. Noriu tikėti, kad žmonės, kurie atsidūrė pragaro prieangyje, tikrai turėjo gerų intencijų, na, kad ir su vietos daktaro Jono Basanavičiaus paminklui statyti paieskomis.

Bet aš ne apie sutemas noriu čia rašyti, o apie šviesą tunelio gale. Tokia šviesa man švystelėjo Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partijos suvažiavimas, šių metų gegužės 21 d. surengtas Vilniuje, Kongresų rūmuose. Ten pamačiau dvi kartas: gerokai senstelėjusius ir nuovargių paženklintus bendražygius, per ketvirtį amžiaus išlaikiusius nelengvą oponentų spaudimą, ir visai jaunus, kupinus gyvenimo džiaugsmo, jaunystės polėkio ir tikėjimo ateitimi kupinus jų žygio tęsėjus. Ateina naujoji Lietuvos politikų banga... Be finansinių skandalų, be įsisenėjusių stereotipų, be metų naštos nuovargio. Su savo „kumyru“, taip pat jaunu partijos vadovu Gabrielium Landsbergiu.

Kiek „bangų“ buvo sukelta tradiciškai „teisuoliškoje“ mūsų žiniasklaidoje apie „anūką“. Taip ir nesupratau, kas čia blogai, kad partijai vadovaus trečios, o tiksliau, jau gal penktos ar šeštos kartos žymios inteligentų šeimos palikuonis. Jo genai dėl politinės, literatūrinės, kalbinės ir kitokios nuovokos jau yra laiko patikrinti. Mano supratimu, šviesuolių inteligentų atstovas yra labai geras pasirinkimas. Esu žemdirbių dukra, pirmoji inteligentų karta „nuo žagrės“. Mano tėvai buvo darbštūs žemdirbiai, esu jiems dėkinga už darbštumo geną. Bet jie šnairai žiūrėjo į beprotišką mano vaikystės meilę knygoms. „Iš knygų duonos nevalgysi“, – sakydavo tėvas, bolševizmo sumurdytas politinis kalinys. Bet aš iš knygų ir rašto valgiau duoną visą gyvenimą. Jei būčiau turėjusi per kartų kartas patikrintą inteligencijos geną, gal būčiau kur kas daugiau nuveikusi savo Tėvynės labui.

Reikia tik džiaugtis, kad Gabrielius Landsbergis savo sėkmės istoriją pradeda lyg švarus lapas, kuriame bus rašoma ir tautos istorija. Bet šiame trumpame pamąstyme aš dar nepasakiau, ką džiugiausio patyriau TS-LKD partijos suvažiavime... Tai buvo susitikimas su Reškutėnų (Švenčionių rajonas) ilgamete mokytoja, buvusią Reškutėnų mokyklos direktore, o dabar muziejininke Viktorija Lapėnienė. Jos gyvenimas buvo turiningas ir kupinas džiugesio bei sielvartų. Su ja susipažinom dar sovietmetyje, kai atėjo laiškas-pagalbos šauksmas į „Literatūros ir meno“ redakciją. Reikėjo apginti senėvių kaulus, ankstyvųjų Lietuvos amžių buvusioje gyvenvietėje išartus kolchozo traktoriumi. Stoti akis į akį su tuometiniu kolchozo pirmininku Rimantu Čeponiui, kuris ir šiandieninėje Lietuvoje sugeba išsilaikyti gan aukštose pareigose, kaip ir dauguma buvusių sovietmečio biurokratų.

Viktorija Lapėnienė, tuometinė Reškutėnų mokyklos direktorė, parašė laišką į „Literatūros ir meno“ savaitraščio redakciją, prašydama pagalbos. Nuvažiavau į Reškutėnus, ir nuo tada prasidėjo ilgametė draugystė su nuoširdžia, savo profesijai ir kraštotyrimui darbui atsidavusia pedagoge. Viktorija yra patikrintas dosnios širdies ir stiprios dvasios žmogus. Iki kraštutinumo atsidavusi savo Reš-

Viktorija Lapėnienė (iš kairės) su bendražygiais Laura Ruplėnaite ir Juozu Macijausku TS-LKD partijos suvažiavime

kutėnams, Rėkučiams, Vaiciukiškei, Murmoms, Pakretuonei ir kitiems aplinkiniams kaimams, kurie piliakalniiais ir pušynais supa šį nuostatų Švenčionių rajono kampelį.

Iki šių dienų, jau įžengusi į devintą dešimtį, Viktorija ištikimai saugo savo bendraminčio ir bendradarbio mokytojo Izidoriaus Kazakevičiaus įkurtą mokyklos muziejų. Tai unikalus muziejukas, kito tokio gal nėra visoje Europoje. Per du buvusios mokyklos pastatus išdėstytuose eksponatuose telpa senosios ir dabartinės Pietryčių Lietuvos vaizdas. Muziejų suranda kraštotyrininkai iš visos Europos, net iš Šiaurės ir Pietų Amerikos ar Australijos. Atvyksta ekskursijos iš didmiesčių ir iš eilinių Lietuvos kaimų. Iš mokyklų, iš kitų muziejų ar pavieniai krašto tyrinėtojai mėgėjai, išgirdę apie muziejėlį prie Kretuono ežero, vidur Švenčionijos miškų. Kretuono pakrantės – ankstyvųjų Lietuvos genčių gyvenvietė, kurią tyrinėjo archeologas Algirdas Girininkas su savo bendradarbiais. Radiniai – čia pat, po ranka, paslaugioji Viktorija net šalčiausią žiemą atrakina duris ir, vesdama svečius nuo eksponato prie eksponato, pasakoja eksponatų atsiradimo muziejuje istorijas. Ne kartą jau buvo gavusi plaučių uždegimą, nes žiemomis muziejuje neįtikėtina šalta.

Viktorija, kaip tas amžinas sargybinis, budi žiemą ir vasarą: atrakina muziejaus duris svečiams, išgirdusiems apie buvusios kaimo mokyklos muziejų ir specialiai atvykusiems į nuošalius Reškutėnus prie Kretuono. Praėjusią vasarą „Lietuvos žiniuose“ jau ra-

šiau apie Švenčionių „Nalšios“ muziejaus darbuotojų, kurio filialas ir yra Reškutėnų muziejus, abiejungumą nykstantiems, pelėsiu aptrauktiems buvusios Reškutėnų mokyklos pastatams. Tuo pačiu nyksta ir vertingi muziejiniai eksponatai, pačius geriausius „Nalšia“ be skrupulų pasiima į Švenčionių muziejų. Buvusią mokytoją, dabar muziejininkę, Viktoriją myli reškutėniškai ir aplinkinių apylinkių žmonės, nes tai jų vaikų mokytoja. Myli vilniečiai ir kitų Lietuvos miestų kraštotyros entuziastai, nes ji yra pavyzdys, koks turi būti sargybinis, budintis prie lietuviškųjų šaknų ir sergintis, kad jų nenukapotų savi ir svetimi biurokratai. Ar ilgai išsaugos?

Muziejus – tik viena Viktorijos Lapėnienės darbų kryptis. Antroji, ne mažiau svarbi – partizanų kovų vietų ir pačių partizanų atminimo įamžinimas. Paminklas, iškilęs ant Veršelio kalno, atsirado jos rūpesčiu. Atminimo ženklas prie Juodyno ežero – taip pat jos sumanytas ir drauge su bendraminčiais pastatytas. Todėl čia ir noriu tarti pagerbiamąjį žodį Viktorijai Lapėnienei, TS-LDK partijos suvažiavime apdovanotai „Lietuvos ažuolai“ auksiniu ženklu. Šie apdovanojimai skirti pažymėti atkurtos Laisvės 25-erius metus, prisimenant didvyrius, kurie žuvo Sausio 13-osios naktį, Medininkų posto sargybinis, taip pat kitose vietose žuvusius už Lietuvos laisvę. Jais apdovanoti buvo ir tie ištikimi negarsinami mažieji didvyriai, kurie ketvirtį amžiaus nenuilstamai dirbo Lietuvai, kokią išsvajėjo, iškentėjo, atkūrė ir toliau puošia savo darbais. □

Viktorija Lapėnienė ir VU archeologijos studentė Ingrida Čičiurkaitė.

Krastonaujienos.lt nuotr.

„Ir stok už garbę Lietuvos...” (3)

1925–1939 m. Lietuvos sporto prizų rinkinys Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje

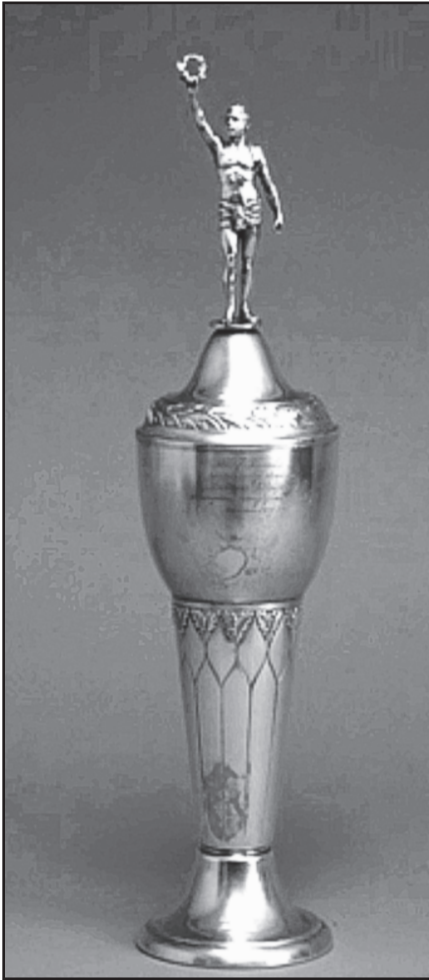
Rita Škiudienė

Tęsinys. Pradžia 2016 m. gegužės 28 d. „Kultūroje”

Šis laimėjimas sukėlė didelį susidomėjimą krepšiniu, nes iki tol didesnis dėmesys buvo skiriamas futbolui.

1939 m. Kaune vykusiam III Europos krepšinio čempionate Lietuvos krepšininkai antrą kartą iš eilės tapo čempionais. Šios pergalės liudininkas – vienas iš vertingiausių rinkinio prizų. Tai prezidento Antano Smetonos dovana – mažutę kraičio skrynią primenanti sidabrinė dėžutė, pagaminta tragiško likimo lietuvių dailininko Juozo Jono Burbos – jis buvo vienas iš nedaugelio (o gal ir vienintelis), kūręs sporto prizus tarpukario Lietuvoje.

1938 m. spalio 12–16 d. Romoje vyko I Europos moterų krepšinio čempionatas. Lietuva, nugalėjusi Italiją 23:21, Šveicariją - 28:10; Prancūziją - 20:14, dėl I-II vietos kovojo su Lenkija, bet pralaimėjo 21:24. Lietuvos krepšininkės iškovojo antrąją vietą ir buvo apdovanotos Romos mero įsteigtu prizu – antikinės skulptūros „Kapitolijaus

TAURĖ Vakarų Europa, dirbtuvės ir autorius nežinomi. Metalas;

Jrašas: **DR. J. NAVAKO/ PEREINAMOJI DOVANA/ KAUNAS – KLAIPĖDA/ ORASVYDŽIO RUNGTYNIŲ NUGALĖTOJUI/ KAUNAS 1938 I 23.**

Jono Navako, (g. 1896 – ?). Teisininko, teisės mokslų kandidato, Klaipėdos krašto gubernatoriaus (1933 10 18-1935 04 04) įsteigtas perinamasis prizas III tarpmiestinių krepšinio rungtynių Kaunas – Klaipėda 40:16 (25:8), vykusių Kaune 1938 sausio 23 d., nugalėtojui.

SKULPTŪRINĖ GRUPĖ Futbolininkai Vokietija, Bremerio firma, autorius nežinomas. Metalas; liejyba, marmurascm. Jrašas: **KAUNO BURMISTRO /KAUNAS – KLAIPĖDA FUTBOLO RUNGTYNĖMS/ PEREINAMOJI DOVANA 1935.V.12./**

Antano Merkio (1887–1955) teisininko, politiko, paskutiniojo tarpukario nepriklausomos Lietuvos Ministro pirmininko, Kauno miesto burmistro (1933–1939), 1935 m. gegužės 12 d. įsteigtas pereinamasis prizas tradicinių tarpmiestinių keturioliktų Kaunas – Klaipėda 4:1 (1:0) futbolo rungtynių, vykusių Kaune, Kariuomenės stadione, nugalėtojui

vilkė” sumažinta bronzine kopija.

Tarpukario Lietuvoje vardinius vienkartinčius ir pereinamuosius prizus sportininkams steigė prezidentai, ministrai, kariuomenės vadai, verslininkai, bankininkai, politikai, prekybos ir amatų atstovai, organizacijos ir asociacijos. Prizais siekta skatinti sporto judėjimą, bet kai kada ir išimtinai greta sporto čempionų. M. K. Čiurlionio muziejaus prizų rinkinys liudija ir gražią tradiciją, kai varžybų dalyviai prieš rungtynes apsiukeičia dovanomis, kurios dažnai būdavo labai meniškos ir vertingos. Taip pat būdavo sugrojami ne tik besirungiančių šalių himnai, bet ir teisėjo šalies himnas.

Tradiciškai sportinis prizas buvo indo, dažniausiai vazos ar taurės, formos. Sporto prizų formos ir dekoras dažnai kartoją antikinių keraminių ir metalinių indų – amforų, dviausių pielių, kraterų (indų, skirtų vyną skiesti vandeniui), kilikų (grakščių taurių vynui gerti) – formas. Kai kurie prizai primena įvairių konfesijų liturgines taures – stambesnes, apibendrintų formų, su santūriu dekoru arba visai be jo. Kai kurių prizų-taurių formos ir dekoru elementai atkartoja Vakarų Europos XVI–XVII a. cechų reprezentacines sidabrines puošnias taures.

Dažniausiai jos būdavo su dangteliais, kurių viršuje pritvirtintos mitologinių dievybių ar cecho globėjo šventojo skulptūrėlės. XX a. 3–4-ajame dešimtmetyje išpopuliarėjo masiškiau gaminami analogiškų formų, labai saikingos puošybos sporto prizai su dangteliais, kurių viršuje pritvirtintos sportininkų skulptūrinės figūrėlės. Populiariausios – vaizduojančios nugalėtoją su iškelto lauro vainiku rankoje ar lauro lapų vaini-

Fotografija Rimantės Ropytės.

DĖŽUTĖ. Viduje, lentelėje įrašas: **LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO /ANTANO SMETONOS /DOVANA /III EUROPOS KREPŠINIO PIRMENYBIŲ NUGALĖTOJUI/ KAUNE 1939 M. INVENIT ET PIX. BURBA./ SCULPSIT ET FEC. PH. IVANOV** Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Smetonos garbės dovana Europos krepšinio čempionato, vykusio 1939 m. gegužės 22–29 d., Kaune, nugalėtojui. Prizas buvo įteiktas Lietuvos vyrų krepšinio rinkinei - III Europos krepšinio pirmenybių čempionams. Po čempionato dalyviai išsidėstė tokia tvarka:

1. Lietuva, 2. Latvija, 3. Lenkija, 4. Prancūzija, 5. Estija, 6. Italija, 7. Vengrija, 8. Suomija.

Lietuva – Latvija 37:36, Lietuva – Estija 33:14, Lietuva – Lenkija 46:18, Lietuva – Prancūzija 47:18, Lietuva – Vengrija 79:15, Lietuva – Suomija 112:9, Lietuva – Italija 48:15 Jono Juozo Burbos projektas. Filypo Ivanovo meninio metalo dirbtuvėse Kaune. 1938 m.

kas. Sienelėse ar pagrinde išraižyti įrašai nurodo, kada ir kur vyko varžybos, kas rungsi. Pereinamuosiuose prizuose pažymimi fundatoriai ir nurodyta sporto šaka, kuriai skirta ši dovana.

Tokių prizų yra M.K. Čiurlionio dailės muziejaus rinkinyje; didžioji jų dalis pagaminta Vokietijos metalo dirbinių gamyklose. Jais iš Vokietijos laikinojoje sostinėje nuo 1923 m. prekiaavo S. Kacenelenbogeno ir Tipografaitės sandėlis, įsikūręs Kaune, Laisvės al. 218. Juos pardavinėjo ir Mejerovičius. Galbūt - ir broliai Goldvaseriai bei Konstantino Ario sporto reikmenų parduotuvė Kaune.

Aukšti, variniai, puošnūs bokalai su dangteliais, sujungtais ašele, buvę Hanzos pirklių ar laivų kapitonų turto ir galios simboliai, įvairiais variantais ir iš pigesnių medžiagų – ke-

ramikos, medžio – iki šių dienų paplitę visoje Vakarų Europoje, ypač Skandinavijos, Vokietijos, Latvijos, Estijos buityje, liaudies mene, taip pat kaip prizai buvo dovanojami sportininkams. Kai kurios dovanos nugalėtojams yra tiesiog praktiški, bet gana brangūs daiktai – laikrodžiai, albumai, bloknatai, parkeriai, sidabriniai portsigarai, sidabriniai servizai, rūkymo ir skutimosi rinkiniai; būta ir piniginių prizų. Kolekciijoje saugomos Latvijos garbės dovanos – 51 vnt. 1925–1939 m. įteiktos Lietuvos sportininkams prieš futbolo, krepšinio, lengvosios ir sunkiosios atletikos, vandens sporto, buriavimo rungtynes.

Latvijoje ir Estijoje sąlygos taikomosios dailės ir dailiųjų amatų plėtočiai buvo kur kas palankesnės negu Lietuvoje.

Nukelta į 8 psl.

BOKALAS SU DANGČIU, Latvija, Ryga, Autorius ir dirbtuvės nežinomi, apkaustėlio autorius – auksakalys R. M. Rutkowsky & Meier. Medis, sidabras Jrašas: **XVIII / LATVIJA – LIETUVA / 9.IX.1934.RĪGA./LFS** Latvijos futbolo sąjungos dovana Lietuvos futbolo lygai aštuonioliktųjų tarpvalstybinių futbolo rungtynių Lietuva – Latvija 3:1 (2:1) Rygoje 1934 rugsėjo 9 d., proga.

„Ir stok už garbę Lietuvos...”

Atkelta iš 7 psl.

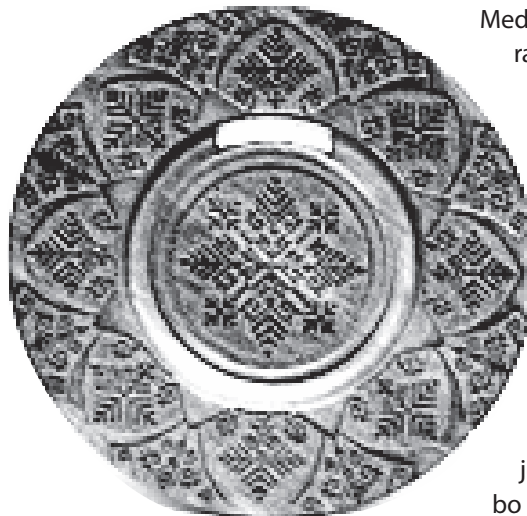
Nepriklausomybė paskatino latvius ir estus perimti iš vokiečių bei skandinavų amatininkų net tokius specifinius amatus, kaip auksakalyba. Be abejo, abiejų šalių dailininkai itin vertino liaudies meno tradicijas; perpintos art deco naujovėmis, jos formavo savitus taikomojo meno dirbinius. Nepriklausomoje Latvijoje sėkmingai tęsė veiklą dar Rusijos imperijos laikais įkurtos porceliano, stiklo įmonės. Vertingiausi jų produkcijos pavyzdžiai kaip garbės dovanos mielai buvo teikiami Lietuvos sportininkams. Dalis latviškų garbės dovanų – išpūdingos krištolo vazos, taurė, bokalai. Tai – serijiniai klasikinių formų, sudėtinga raižyba dekoruoti dirbiniai. Tarp latviškų garbės dovanų – liaudiški medžio bokalai, dvi dekoratyvinės medinės lėkštės.

Jų dekore vyrauja stilizuoti senieji indoeuropietiškieji simboliniai ugnies kryžiai ar svastikos (dar vadinami Perkūno kryžiais, Laimos kryžiais, randamais jau XI a. latvių audiniuose), baltiškųjų saulučių, stogelių (vėlesniųjų Dievo ženklų variantų), auseklių ornamentiniai motyvai.

Tęsinys kitame numeryje

LĖKŠTĖ Latvija, autorius ir dirbtuvės nežinomi. 1938 m. Medis, (ąžuolas), drožyba, raižyba, Įrašas: **LIETUVA – LATVIJA/ 1938 V 17 /L.F.S.**

Latvijos futbolo sąjungos dova-na Lietuvos futbolo lygai dvi-dešimt šeštųjų tarpvalstybinių futbolo rungtynių Lietuva – Latvija 0:2 (0:0) Rygoje, Armijos sporto klubo stadione, 1938 m. gegužės 17 d., proga.

Kultūros kronika

Birželio 4 d. Stokholmo senosios muzikos festivalio (Stockholm Early Music Festival) klausytojai išgirdo ir žinomo lietuvių violončelininko Dariaus Stabinsko interpretacijas grojant renesansiniu instrumentu – viola da gamba. D. Stabinskas yra žinomas senosios muzikos propaguotojas, Senosios muzikos festivalio „Banchetto musicale” meno vadovas ir atlikėjas. Jis nuolat bendradarbiauja su Europos senosios muzikos atlikėjais. Menininkas parengė ir įgyvendino nemažai senosios muzikos projektų, didžiulį dėmesį skirdamas Lietuvos senojo muzikos paveldo puoselėjimui, iš užmaršties prikėlė daugybę mūsų valstybei svarbių ir anksčiau neskambėjusių muzikos opusų.

Birželio 10–12 dienomis Berlyno menų akademijoje vyks tarptautinė meno knygų mugė „Miss Read”, kurioje lietuviškas knygas pristatys nepriklausoma leidybinė platforma „NoRoutine Books”. Knygos spausdinamos aukščiausios kokybės šiuolaikinėmis poligrafijos priemonėmis, o jų įrišimas ir galutinis apipavidalinimas atliekamas „NoRoutin Books” ir menininkų studijose. Visi leidiniai turi ir unikalias įklijas, specialias markiruotes, yra numeruoti ir autorių pasirašyti. „NoRoutine Books” leidiniai įvertinti Lietuvos knygos meno konkurse premijomis ir diplomais. „NoRoutine Books” meno knygų mugės lankytojams taip pat suteiks galimybę įsigyti ir kitų Lietuvos leidėjų fotografijos leidinių.

Šią vasarą Škotijoje, Edinburge vyksiančiame tarptautiniame Architektūros festivalyje bus pristatoma ir Vilniaus architektūra. Paviljone – baltame kube – ant sienų bus eksponuojami apie 40 Vilniaus pastatų ir vietų nuotraukos. Tarp jų: „Rupert” meno ir edukacijos centras, „Swedbank” būstinė („Ambraso architektų biuras”), VU biblioteka („Paleo ARCH studija”), LR Prokuratūra („KLAP”), Šiuolaikinis meno centras (arch. V. E. Čekanauskas), Nacionalinė dailės galerija (arch. G. Baravykas, V. Vieliū, rekonstr. A. Bučas, D. Čaplinskas, G. Kuginys), verslo centras „K29” („PLH Arkitekter”, „Archinova”), pieva prie Baltojo tilto, Bernardinų sodas. Greta bus talpinamos pastatus vertinusių žmonių nuotraukos ir komentarai, kuriuos galės papildyti ir paviljono lankytojai.

Gegužės 28 d. tarptautiniame Paryžiaus literatūros festivalyje pristatyta lietuvių rašytojo Tomo Venclovos kūryba. 2013 m. prancūzų kalba pasirodžiusios T. Venclovos poezijos rinktinės „Le Chant Limitrophe/Poemes, išleistos Strasbūre esančioje leidykloje Les éditions Circé, pristatymas ir susitikimas su autoriaumi vyko prancūzų meno galerijoje La Galerie Terres d'Aligre. Gausiai susirinkusiems žmonėms T. Venclovos poeziją prancūziškai skaitė profesionalus aktorius Vytas Kraujelis, jau daugelį metų dirbantis ir kuriantis Prancūzijoje. Literatūrologė dr. Jūratė Čerškutė klausytojams išsamiai pristatė rašytojo biografiją bei apžvelgė jo kūrybą. Rašytojas T. Venclova skaitė savo poeziją lietuvių kalba, pristatė naujausius kūrinius. Po knygos pristatymo vyko aktyvi ir įdomi diskusija su susirinkusiais.